

ЗМІСТ ГЕНДЕРНОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ ВИКЛАДАЧА АГРАРНОГО ЗАКЛАДУ ВИЩОЇ ОСВІТИ

CONTENT OF THE GENDER COMPETENCE OF THE TEACHER OF THE AGRARIAN INSTITUTION OF HIGHER EDUCATION

У статті здійснено аналіз поняття «гендерна компетентність» та її компонентів, розглянуто особливості гендерної компетентності викладача аграрного закладу вищої освіти. Проаналізовано дослідження сучасних науковців щодо проблеми впровадження гендерного підходу як умови гуманітаризації та гуманізації національної системи вищої професійної освіти. Визначено, що неоднозначність розуміння сутності гендерного виховання викладачами, неспроможність наявних підходів до нього на Заході і в Україні призводять до необхідності не тільки перегляду основ соціалізації чоловіка і жінки, але і створення на цій основі концепції гендерного виховання особистості. Вагомю умовою ефективності формування гендерної культури здобувача аграрного закладу вищої освіти є підвищення гендерної компетентності викладача. Визначено обов'язкові компоненти гендерної компетентності викладача аграрного закладу вищої освіти. Зазначено, що для нейтралізації негативних аспектів гендерної соціалізації в процесі взаємодії викладачів зі здобувачами аграрних закладів під час орієнтації освітнього середовища на особистісний та професійний розвиток здобувачів незалежно від їх статевої приналежності необхідно під час викладу змісту навчальних курсів, дисциплін демонструвати внесок у розвиток науки, культури і суспільства в цілому, як чоловіків, так і жінок. Впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес є одним з інноваційних кроків, що зумовлений як економічними, так і соціальними перетвореннями в суспільстві на сучасному етапі. Це вимагає нові вимоги до гуманітарної підготовки викладача як творчої і яскравій особистості, що володіє досягненнями науки про людину і закономірності її розвитку, новими технологіями навчання і виховання, мистецтвом спілкування, гендерною компетентністю в структурі загальної професійної компетентності, що сприяє підвищенню якості освіти.

Ключові слова: гендерний підхід в освіті, гендерна компетентність викладача,

зміст гендерної компетентності викладача аграрного закладу вищої освіти.

The article analyzes the concept of "gender competence" and its components, features of gender competence of the teacher of the agrarian institution of higher education are considered. The research of modern scholars on the problem of introducing a gender perspective, as the conditions of humanization and humanization of the national system of higher vocational education, has been analyzed. It is determined that the ambiguity of understanding the essence of gender education by teachers, the inability of existing approaches to it in the West and in Ukraine leads to the need not only to revise the foundations of the socialization of men and women, but also to create the concept of gender education of this person on this basis. An important condition for the effective formation of the gender culture of the applicant of the agrarian institution of higher education is the increase of the teacher's gender competence. The compulsory components of the gender competence of the teacher of the agrarian institution of higher education are determined. It is noted that in order to neutralize the negative aspects of gender socialization in the process of interaction of teachers with applicants of agrarian establishments while orienting the educational environment to the personal and professional development of applicants, regardless of their gender, it is necessary to present the content of the courses, in general, both men and women. The development and implementation of the gender approach in the educational process is one of the innovative ones, which is conditioned by both economic and social transformations in society at the present stage, defines new requirements for the humanitarian preparation of the teacher as a creative and bright person with the achievements of the science of the person and patterns of its development, new technologies of education and education, the art of communication with gender competence in the structure of general professional competence, which contributes to improving the quality of education.

Key words: gender approach in education, gender competence of the teacher, content of the gender competence of the teacher of the agrarian institution of higher education.

УДК 378.12

DOI <https://doi.org/10.32843/2663-6085-2019-14-2-36>

Шлеїна Л.І.,

аспірант кафедри педагогіки та педагогічної майстерності Мелітопольського державного педагогічного університету імені Богдана Хмельницького

Постановка проблеми в загальному вигляді. В умовах стрімко мінливого світу в культурі сучасного суспільства відбуваються різноманітні трансформації, що призвели до нівелювання (змішування) соціальних ролей чоловіка та жінки. У ситуації створення єдиного світового освітнього простору державна політика в Україні спрямована на вирішення соціально-культурних і виховних проблем шляхом модернізації системи освіти на основі наступності усіх освітніх ступенів. Свідченням цього служать основні нормативні документи, зокрема, Стратегія впровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта:

гендерний вимір – 2020» [7], Закон України «Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків» [5], Наказ Міністерства освіти і науки України «Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту» [3], Національні доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна» [4].

Кілька десятиліть тому у педагогічній науці сформувався новий напрям виховання, який передбачає створення умов для соціокультурного становлення (гендерно-рольової соціалізації) особистості. Для більш чіткого розуміння нового напрямлення у педагогічній науці є необхідність розкриття поняття «гендер».

Поняття «гендер» трактується педагогами неоднозначно. З одного боку, його розуміють як біологічну стать людини, а з іншого – як соціокультурний конструкт, який складається з сукупності якостей мужності і жіночності в кожній особистості незалежно від її біологічної статі, проте нерозривно пов'язаної з нею.

У зв'язку з тим, що гендерне виховання у педагогічній науці сьогодні продовжує залишатися інновацією, виникає необхідність внесення змін не лише в теорію, а й у зміст наявних підходів до нього, необхідність внесення змін до змісту освіти в цілому на основі інтеграції міждисциплінарних наукових знань щодо проблеми гендерно-рольової соціалізації як основи формування гендерної культури особистості. Ці зміни насамперед стосуються форми заняття, методики, яку обирає викладач, способів і прийомів спільної діяльності зі здобувачами аграрних закладів вищої освіти (ЗВО) під час роботи. Нововведенням є розробка нових методик формування гендерної культури особистості на всіх ланках освіти юнаків і дівчат.

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

Дослідження сучасних науковців щодо проблеми впровадження гендерного підходу як умови гуманітаризації та гуманізації національної системи вищої професійної освіти зумовили появу низки наукових праць, присвячених визначенню поняття «гендерна компетентність» і виділенню її основних складників.

Аналіз науково-педагогічної літератури й гендерних досліджень у галузі освіти свідчить про те, що проблема гендерної компетентності викладача досліджувалася в наступних напрямках: структура й зміст гендерної компетентності особистості (І. Кльоцина, І. Таліна,), формування гендерної компетентності здобувачів вищої освіти, викладача (І. Загайнов, І. Іванова, Е. Каменська, І. Кльоцина, Л. Лунякова, Е. Мезенцева, Н. Осетрова, М. Радзівілова, С. Рожкова, Л. Штильова), гендерна компетентність у контексті професійної педагогічної культури майбутніх соціальних педагогів (Т. Голованова, Л. Міщик).

Проте, на жаль, у системі вищої аграрної освіти проблема формування гендерної компетентності викладача досі залишається теоретично не обґрунтованою і практично не розв'язаною, незважаючи на здобутий вітчизняними педагогами досвід імплементації гендерного підходу в навчально-виховний процес аграрного ЗВО.

Мета статті. Актуальність заявленої проблеми, її недостатнє технічне опрацювання, об'єктивна потреба у формуванні гендерної компетентності викладача аграрного ЗВО зумовили мету нашого дослідження, а саме – теоретично обґрунтувати зміст гендерної компетентності викладача аграрного ЗВО.

Виклад основного матеріалу дослідження.

Важливим складником соціокультурного становлення (гендерно-рольової соціалізації) особистості є період здобуття освіти на всіх етапах аграрного ЗВО. Створення умов, що відповідають завданням гендерно-рольової соціалізації особистості, впливає на формування уявлень про мужність і жіночність, норми, стереотипи, гендерні ролі, на виховання ставлення до себе як представника певної біологічної і соціокультурної статі, на становлення стилю гендерно-рольової поведінки. Неоднозначність розуміння сутності гендерного виховання викладачами, неспроможність наявних до нього підходів на Заході і в Україні призводять до необхідності не тільки перегляду основ соціалізації чоловіка і жінки, але і створення на цій основі концепції гендерного виховання особистості.

Відповідно до Гендерної стратегії України [7] та статті Закону України «Про освіту» під гендерним вихованням слід розуміти цілеспрямовано організований процес практичної і особистісно значущої діяльності з метою розвитку здобувачів ЗВО власних установок щодо суспільства, суспільної культури, громадських проблем, своєї ролі в суспільних процесах. Гендерне виховання спрямоване на створення умов для формування власного гендерного образу сучасної людини. Основою для цього слугують соціокультурні та духовно-моральні гуманістичні цінності, прийняті в суспільстві норми і правила не тільки поведінки, але і відносин в інтересах особистості, її сім'ї як найближчого оточення, суспільства і держави.

Гендерна освіта, за висловом І.С. Кона, це не чорна і не біла магія [1]. Вона не позбавляє суспільство від усіх соціальних і репродуктивних проблем, але, як показує досвід країн, де її давно ввели в освітні програми, є корисним і ефективним. Багато в чому вона має адаптивний характер, допомагаючи збудувати адекватну сучасному світові модель поведінки і зрозуміти її спадкоємний характер ставлення до традиційної форми гендерного суспільного ладу. Заклад вищої освіти виступає об'єднуючою ланкою між новими соціальними уявленнями та ідеалами попередніх поколінь, що втілювалися в історичній традиції. На практиці співіснування різних уявлень проявляється в конфлікті патріархальних установок, глибоко укорінених у свідомості українців, і егалітарних переконань, що відповідають вимогам стратегії освіти людини (незалежно від статі, місця і країни її проживання).

Зміни, що відбуваються в системі вищої освіти, входження в міжнародне академічне співтовариство – все це сприятиме розвитку компетентності майбутніх фахівців, зокрема, і гендерній культурі. Обов'язковими умовами для реалізації цього наміру є введення гендерного компонента в освітні програми та посилення його ролі у виховній

роботі, організація тематичних науково-практичних конференцій і семінарів, підвищення гендерної компетентності викладачів і розвиток гендерних досліджень у наукових школах.

Гендерне виховання повинно здійснюватися в єдності з гендерним навчанням, що являє собою процес набуття здобувачами вищої освіти аграрних ЗВО необхідних знань про гендерний образ, якості жіночності і мужності та надалі сприяє доланню гендерних стереотипів.

Важливою умовою ефективності формування гендерної культури здобувача аграрного ЗВО є підвищення гендерної компетентності викладача аграрного ЗВО. Викладач такий же носій гендерної культури, який має власні гендерні установки, що більшою мірою впливають на гендерну соціалізацію здобувача аграрного ЗВО. Педагог може заохочувати або відкидати поведінку здобувачів вищої освіти залежно від власних гендерних стереотипів. Тому включення до його наукового пошуку гендерної проблематики сприяє звільненню професійного бачення від статево-рольових стереотипів як специфічних і важливих бар'єрів виховання особистості здобувача вищої освіти, допомагає концентрувати увагу на реальних здібностях здобувача незалежно від статі [3].

Для характеристики професійної діяльності часто використовують компетентнісний підхід. У педагогічній літературі компетентнісний підхід науковці пов'язують: із глобалізацією освітнього простору, яка породжує спільність професійної проблематики працівників освіти; зі зміною освітньої парадигми, спрямованої на реалізацію особистісно-орієнтованої освіти, у якій центральне місце посідає той, кого навчають, а викладач виконує роль організатора самостійної пізнавальної навчальної діяльності здобувача вищої освіти; із міжнародними й національними принципами [2].

Науковці зазначають, що хоча сучасний викладач і визнає необхідність гендерного підходу у вихованні здобувача ЗВО, вони не мають достатнього рівня теоретичних знань для реалізації такого підходу в своїй педагогічній діяльності. Тільки викладач, який володіє гендерною компетентністю, здатний ефективно застосовувати гендерний підхід у формуванні гендерної культури здобувача ЗВО.

Гендерна компетентність викладача – це здатність розуміти призначення чоловіка і жінки в суспільстві, їх статус, функції і особливості взаємин. Дуже важливо, щоб педагог мав здатність критично оцінювати власну професійну діяльність з позиції власного гендеру. Він повинен бути поінформованим про те, що поняття «гендер» включає в себе психосоціальні і соціокультурні характеристики, які належать до чоловічої або жіночої статі в цій культурі.

Таким чином, гендерно-орієнтований викладач повинен чітко усвідомлювати власну гендерну ідентичність. Повною мірою усвідомлювати вплив власних гендерних установок на соціалізацію здобувача ЗВО, формування у нього гендерних цінностей і уявлень.

Гендерна компетентність викладача аграрного ЗВО обов'язково має включати наступні компоненти: оволодіння організаційними аспектами керівництва діяльністю здобувача вищої освіти; оволодіння психолого-педагогічними знаннями в галузі науки про гендер; оволодіння дидактичними аспектами керівництва діяльністю здобувача вищої освіти з урахуванням гендеру.

Основними компонентами гендерної компетентності викладача є змістовний, рефлексивний і організаційний.

Змістовний компонент включає в себе знання педагогом питань гендерної педагогіки і психології, уявлення про гендерні особливості всіх суб'єктів освітнього процесу, вміння користуватися технологією гендерного аналізу навчальної інформації.

Рефлексивний компонент включає в себе особисте ставлення викладача аграрного ЗВО до різноманітних проблем гендеру в суспільстві. Передбачає обов'язкову наявність власних поглядів на питання статевої диференціації чоловіків і жінок.

Організаційний компонент включає в себе уявлення викладача аграрного ЗВО про те, як управляти процесом гендерної соціалізації особистості і навичками щодо його організації. Сюди також входить вміння впливати на різні гендерні аспекти освіти, створювати необхідні педагогічні умови, викладати різні навчальні дисципліни з використанням елементів гендерного підходу, будувати освітній процес на основі ідеї рівності людей незалежно від їхньої статі.

Під час реалізації гендерного підходу щодо формування гендерної культури здобувача аграрного ЗВО викладач має володіти такими компетентностями:

- теоретична компетентність – знання про відмінності в психофізіологічному розвитку юнаків і дівчат, особливостей вікових етапів розвитку, знання методів формування фемінних і маскулітних рис у здобувачів ЗВО;

- діагностична компетентність – вміння правильно застосовувати діагностичні методики в організації процесу гендерної соціалізації;

- особистісна компетентність – оцінка власних особистісних якостей, виявлення гендерних стереотипів в своїх уявленнях, усвідомлення гендерної ролі;

- технологічна компетентність – навички використання гендерного підходу в організації навчально-виховної діяльності.

Успішно реалізувати гендерний підхід під час формування гендерної культури здобувача аграр-

ного ЗВО викладач може за умови дотримання низки умов: діагностика статево-рольового розвитку здобувачів; організація навчального процесу з урахуванням гендерних особливостей здобувача аграрного ЗВО; аналіз освітніх програм з точки зору гендерного підходу; розробка методик, що забезпечують процес гендерного виховання; розробка рекомендацій для сім'ї.

Розуміючи власну гендерну домінанту і домінанту здобувача аграрного ЗВО, викладач може в кілька разів підвищити ефективність педагогічної діяльності.

Гендерна домінанта – це тип поведінки людини з переважанням в ньому якостей мужності або жіночності. Залежно від гендерної ідентичності здобувача аграрного ЗВО викладач може організувати навчальний процес по-різному.

Під час організації навчально-виховного процесу в групі здобувачів аграрного ЗВО, що мають переважно маскулітні риси, варто керуватися такими правилами: під час навчання важливо звертати увагу на візуальну інформацію; під час пояснення нового матеріалу користуватися абстрактними міркуваннями; завершуючи заняття, обов'язково варто робити узагальнення і висновки; на заняттях можна застосовувати такі форми роботи, як дискусії і діалоги; стежити, щоб міркування викладача були логічними і їх можна було з легкістю довести; делегувати здобувачам аграрного ЗВО обов'язки щодо самостійної оцінки власних результатів.

Під час організації навчально-виховного процесу в групі здобувачів аграрного ЗВО, які мають фемінні характеристики, важливо дотримуватися такої стратегії: частіше користуватися письмовими розрахунками, прикладами і формулами; активно застосовувати мовні звороти здобувача аграрного ЗВО; орієнтуватися на колективні форми роботи на занятті; постійно давати коментарі під час занять і під час оцінювання навчальної діяльності здобувачів аграрного ЗВО; для закріплення нових знань користуватися прикладами з життя, які впливають на емоційну сферу.

Отже, слід зазначити, що для нейтралізації негативних аспектів гендерної соціалізації в процесі взаємодії викладачів здобувачами аграрних ЗВО під час орієнтації освітнього середовища на особистісний та професійний розвиток здобувачів незалежно від їх статевої приналежності необхідно під час викладу змісту навчальних курсів, дисциплін демонструвати внесок у розвиток науки, культури і суспільства в цілому, як чоловіків, так і жінок. Звичайне зображення активних і успішних чоловіків, яке найчастіше зустрічається як норма, а жінок – як маргінальних, пасивних і залежних, продовжує відтворюватися в навчальних матеріалах і спеціалізованих джерелах, що застосовуються в навчанні на рівні вищої освіти. Це безпосередньо обмежує знання здобувачів аграрних ЗВО про

те, який внесок внесли жінки в науку і культуру, а також про рівень розвитку тих сфер нашого життя, які за традицією вважаються жіночими.

Доктор педагогічних наук, професор Л.І. Столярчук зазначає: «Гендерний підхід як умова гуманітарної підготовки фахівців дозволяє розробляти теорії, концепції, освітні моделі, що враховують гендерні інтереси, гендерні проблеми в соціальному розвитку суспільства і системі освіти і ефективного пошуку способів їх вирішення, створюють умови для цілісного розвитку учнів і студентів обох статей» [8, с. 80–84].

Таким чином, впровадження гендерного підходу в навчально-виховний процес є одним з інноваційних кроків, що зумовлений як економічними, так і соціальними перетвореннями в суспільстві на сучасному етапі та визначає нові вимоги до гуманітарної підготовки викладача як творчої і яскравої особистості, що володіє досягненнями науки про людину і закономірності її розвитку, новими технологіями навчання і виховання, мистецтвом спілкування, гендерною компетентністю в структурі загальної професійної компетентності, що сприяє підвищенню якості освіти.

Висновки з проведеного дослідження. Отже, розробка і впровадження цілісної концепції щодо формування гендерної культури здобувача аграрного ЗВО є актуальним завданням сучасної педагогіки. Формування гендерної культури усіх суб'єктів освітнього процесу на сьогодні є досить актуальним і необхідним.

Гендерно-орієнтовану побудову системи освітнього процесу, що базується на ідеї соціального конструювання, здатний забезпечити активний характер засвоєння соціального досвіду здобувачем аграрного ЗВО. Викладач аграрного ЗВО, тільки створюючи гендерні правила і гендерні стосунки, а не засвоюючи і відтворюючи їх, буде здатний розвивати гендерну культуру, сприяти конструюванню гендеру особистості. Освітні установи зможуть орієнтуватися не тільки на адаптивну форму соціалізації, але, розвиваючи активну особистість, перетворювати соціальне середовище, створювати нові гендерні відносини в суспільстві. У цьому здобувачу аграрного ЗВО буде сприяти викладач, що володіє гендерною компетентністю.

Перспективу подальшого дослідження бачимо в визначенні і реалізації організаційно-педагогічних умов у формуванні гендерної культури у здобувачів аграрних ЗВО.

БІБЛІОГРАФІЧНИЙ СПИСОК:

1. Кон І.С. Кризис бесполой педагогики. *Грани познания : электрон. науч.-образоват. журн. ВГПУ.* 2010. № 2 (7). URL: www.grani.vspu.ru.
2. Кіріленко О.Г. Педагогічні умови підготовки викладачів вищих технічних навчальних закладів до організації дистанційного навчання : дис. ... канд. пед. наук : 13.00.04/ Харків, 2008. 235 с.

3. Мартынова Т.Н. Гендерные проблемы высшего образования. *Фундаментальные исследования*. 2005. № 1. С. 27–30. URL: <http://www.fundamental-research.ru/ru/article/view?id=5609> (дата обращения: 24.05.2019).

4. Національні доповіді «Цілі сталого розвитку: Україна». Міністерство економічного розвитку і торгівлі України. 2017. С. 38-46; URL: <http://www.un.org.ua/ua/tsili-rozvytku-tysiacholittia/tsili-staloho-rozvytku>.

5. Про забезпечення рівних прав та можливостей жінок і чоловіків: Закон України від 07.01.2018 URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2866-15>.

6. Про впровадження принципів гендерної рівності в освіту: Наказ Міністерства освіти і науки України від 10.09.2009. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0839290-09>.

7. Стратегія упровадження гендерної рівності та недискримінації у сфері освіти «Освіта: гендерний вимір – 2020» від 18.07.2016 URL: <http://aphd.ua/strategiia-uprovadzhennia-henderno-rivnosti-ta-nedyskryminatsi-u-sferi-osvity/>.

8. Столярчук Л.И. Труды 8-й международной научно-практической Интернет-конференции «Преподаватель высшей школы в XXI веке». Сборник 8. Часть I. Ростов на Дону : Рост. гос. ун-т путей сообщения, 2010. С.80–84.